

В. АСРОҒИ

ЖАНРҲОИ
ХУРДИ
ФОЛКЛОРИ
ТОҶИК

ВОҲИД АСРОРИ

**ЖАНРҲОИ
ХУРДИ
ФОЛКЛОРИ
ТОЧИК**

*Дастури таълим барои факултаҳои
филологӣ*

ДУШАНБЕ
«МАОРИФ»
1990

ББК 83.3
А 85

- А 85 **Асрорӣ В. Жанрҳои хурди ҷаҳраи тоҷик: Дастури таълим барои факултаҳои филологӣ.** — Душанбе: Маориф, 1990
ISBN 5—670—00160—5.

Дар дастур хусусиятҳои зарбулмасал, мақол, ҷиғот, байт, рубоӣ, тарона, латифа, ҳикоят ва ғайра, гузариши онҳо ба мақомҳои оғзо дар зинаҳои мардум ва адабиёти халқӣ муайян карда шудаанд.

ББК 83.3 Тоҷик

Муҳаррир *Асрор Аброрӣ*

А $\frac{4309000000-431}{504 (12) - 90}$ 75—89

ISBN 5—670—00160—5

© Асрорӣ В., 1990

МУҚАДДИМА

Дар фолклори тоҷик асарҳои хастанд, ки ба ғуруҳи жанрҳои хурд дохил мешаванд. Зарбулмасал, ҷистон, фардбайт, рубой, дубайтӣ, чорбайт, ашӯла, суруд, бадеҳа, латифа, ҳикоят, ривоят аз ин ҷумлаанд. Жанрҳои хурд ба ду навъ ҷудо мешаванд: жанрҳои хурди манзум ва жанрҳои хурди мансур. Зарбулмасал ва ҷистон қисман ба ҳардуи ин навъ муносибат доранд. Қисми зиёди фолклори бачагон низ аз жанрҳои хурди махсуси фолклори бачагон иборат аст.

Ҳусусияти асосии фарқкунандаи жанрҳои хурд аз жанрҳои калон (эпос, достон, афсона, суруди таърихӣ) ҳаҷм ва шакли соддаи композиционии жанрҳо ва санъатҳои онҳо мебошад.

Мо дар ин китоб дар борон мавзӯӣ, мазмун, шакл ва сохт, санъатҳои бадеӣ, вариант, параллелизм, мисраи васила, анъана ва навигарӣ, назму қофиябандии жанрҳои хурд мухтасар маълумот дода, аз ҳар кадом намунаҳои пешниҳод менамоем. Материалҳои ин китоб дар дарсҳои семинари, амалӣ истифода хоҳанд шуд ва дар айни ҳол ба китоби дарсҳои фолклори тоҷик, ки як қисми ин масъалаҳо дар бар нахардааст, ба тариқи иловаи пешниҳод мешаванд.

Азбаски дарсҳои семинари дар ҳар ғуруҳи таълими алоҳида ва бо усули махсус гузаронида мешаванд ва студентон бештар бо матнҳои шинос шуда, аз ҳар ҷиҳат таҳлил менамоянд, материалҳои ин китоб ёри расонида метавонанд.

Ба ғайр аз ин дар китоб доир ба баъзе жанр ва намудҳои фолклори тоҷик маълумоти мухтасар дода мешавад ва як қисми ин маълумот то кунун интишор нашудаанд ва дар китоби дарсҳои «Эҷодиёти даҳанакии халқи тоҷик» (Нашриёти «Маориф», 1980) ба назар намерасанд.

ЗАРБУЛМАСАЛ ВА МАҚОЛ

Зарбулмасал ва мақол — сухани кӯтохи образноки ба итмом расидааст, ки дар он мушоҳида ва андешаҳои халқ дар бораи ҷиҳатҳои гуногуни ҳаёти реалӣ ба таври хулоса ифода шудаанд.

Зарбулмасал ва мақол дар ҳангоми ифодаи фикр (лафзӣ ё ҳаттӣ) мавқеи мантики ва иқтибосӣ мегирад ва ба мазмуни сухани гӯянда ва ё нависанда узван пайваста мешавад.

Зарбулмасал яке аз жанрҳои қадимӣ буда, ба таърихи инкишофи забон алоқаманд аст. Дар осори Рӯдакӣ ва ҳамзамонони ӯ бисёр зарбулмасалҳо дучор мешаванд. Як қисми зарбулмасалҳо аз осори ҳаттӣ ба байни мардум гузашта интишор ёфтаанд.

ДАР БОРАН ЗАРБУЛМАСАЛ ВА МАҚОЛ

«Суханони образноки халқие ҳастанд, ки ба осони ҳайратовар моҳияти ҳодисаҳои хеле мураккабро ифода менамоянд».

(В. И. Ленин, *Асарҳо*, ҷ. 20, с. 261).

«Дар зарбулмасалҳои мо... мукаммали ғайриоддӣ ақлу хиради халқ ба назар мерасад, ки он ҳама чиз: истехзо, тамасхур, аёнӣят, маҳорати тасвири рангинро яроқи худ карда тавонистааст, то ки сухани муҳими ҳаётиро ба вучуд оварад»...

(Н. В. Гоголь, *Собрание сочинений*, М., 1950, т. 6, с. 140).

Л. Н. Толстой маҷмӯаи зарбулмасалҳоро мутолиа карда гуфтааст:

«Ана чи хел хуб деҳконон эҷод мекунанд, ҳамааш сода, сухан кам, вале эҳсос бисёр аст».

«Таърихи халқро, албатта, доништан зарур аст, инчунин афкори иҷтимоӣ-сиёсии онро ҳам доништан лозим аст. Олимони муаррихони маданият, этнографҳо мегӯянд, ки ин фикрҳо дар афсонаҳо, латифаҳо, зарбулмасал ва мақолҳо ифода ёфтаанд.

Маҳз зарбулмасалҳо ва мақолҳо тафаккури махсусан пандомези оммаи халқро пурра ифода менамоянд ва бо ин мате-